

Vak   Maatschappijwetenschappen
Klas   Havo 5
Thema   Criminaliteit en rechtsstaat
Onderwerp   Hoofdstuk 3 Oorzaken van criminaliteit

3. Oorzaken van criminaliteit

Crimineel gedrag   : **Waardoor wordt het bepaald?**

Opvattingen   : [deels] door genen?   = aangeboren?   = bio
                          en /of
                          [deels] door sociale factoren?   = aangeleerd?   = socio

3.1 Wie is crimineel?

De crimineel bestaat niet, maar criminaliteit kenmerkt zich door een ongelijke spreiding.

Factoren die een rol spelen, zijn:

- o   **geslacht**
- o   **leeftijd**
- o   **maatschappelijke positie**
- o   **etnische afkomst**
- o   **locatie**
- o   **selectief optreden van politie, openbaar ministerie en rechters**

Deze factoren worden hieronder afzonderlijk uitgewerkt.

3.1.1 Geslacht

Criminaliteit wordt vooral gepleegd door mannen.

Verklarende factoren zijn o.a.:

- verschillen in socialisatie,
- ongelijke macht van vrouwen en mannen,
- aangeboren verschil in agressiviteit tussen mannen en vrouwen.

Er is sprake van een toename van crimineel gedrag van vrouwen.

3.1.2 Leeftijd

De categorie jongeren tussen de 16 en 23 jaar is sterk oververtegenwoordigd, met name in veelvoorkomende criminaliteit, zoals vandalisme en winkeldiefstal.

Jongeren maken zich ook in toenemende mate schuldig aan geweldsdelicten.

Er is een groep van problematische jongeren die verantwoordelijk is voor een groot deel van de veel voorkomende (kleine) criminaliteit.

De kenmerken van deze groep zijn onder andere:

- tal van sociale problemen, veel gokken, drugsgebruik, nauwelijks band met de conventionele [= "gewone" samenleving];
- gebrekkig perspectief op sociale mobiliteit; gedeeltelijke (lagere) opleidingen, komen nauwelijks in aanmerking voor (zinnig) werk;
- minder sterk ontwikkeld besef van geldende normen door een slechte en vaak weinig liefdevolle opvoeding en problemen met en tussen ouders;
- het ontbreken van sociale vaardigheden waarmee ze hun plaats in de samenleving kunnen veroveren.

3.1.3 Maatschappelijke positie

- a. In de midden en hogere milieus komen vooral bepaalde vormen van criminaliteit voor, zoals bijvoorbeeld belastingontduiking, verduistering en fraude. Men spreekt in dit verband wel van 'witteboordencriminaliteit'. Deze vormen van criminaliteit zijn slecht 'zichtbaar' en daardoor niet eenvoudig op te sporen.
- b. Personen met een lagere maatschappelijke positie zijn volgens de meeste onderzoeken oververtegenwoordigd in met name agressieve delicten en inbraak/diefstal.

3.1.4 Etnische afkomst

Allochtone (etnische) groepen blijken relatief

ondervertegenwoordigd

in delicten zoals witteboordencriminaliteit en discriminerend gedrag.

oververtegenwoordigd

bij diefstal en drugscriminaliteit.

Rapporten van de overheidscommissie inzake criminaliteitsbeleid en criminologen wijzen bovendien met nadruk op de slechte maatschappelijke positie waarin veel allochtone jongeren zich bevinden. Hun situatie met gering perspectief kan een voedingsbodem vormen voor criminaliteit.

3.1.5 Locatie

Inwoners van grote steden blijken relatief vaker crimineel gedrag te vertonen dan inwoners van kleinere steden en dorpen.

In grote steden wonen meer kansarme jongeren en er is minder sociale controle.

Selectief optreden van politie, openbaar ministerie en rechters [niet in boek]

Factoren die een mogelijk selectief optreden van politie en justitie in de hand kunnen werken zijn:

- * sociaal milieu of maatschappelijke positie van de verdachte,
- * werkloosheid,
- * opspoorbaarheid (bijv. meer gericht op diefstal dan op belastingontduiking),
- * strafwaardigheid.

Als het sociaal milieu een rol speelt bij aanhouding, vervolging en veroordeling van verdachten, wordt wel gesproken van **klassenjustitie**.

Er is sprake van ongelijke kansen in de rechtsgang. De term 'klassenjustitie' verwijst naar één van de gevolgen van de maatschappelijke ongelijkheid. Hierbij spelen verschillende factoren een rol:

- door verschillen in inkomen, opleiding, scholing en cultuur hebben niet alle verdachten gelijke mogelijkheden om hun belangen te verdedigen;
- politie, officieren van justitie en rechters verwachten vaak dat bepaald crimineel gedrag voorkomt bij bepaalde sociale milieus; er kan sprake zijn van vooroordelen en stereotypen die van invloed zijn op hun manier van optreden.

Mogelijk gelden vergelijkbare factoren voor selectiviteit op grond van etniciteit, leeftijd en sekse.

De rol van de media en de rol van de publieke opinie zijn in dit opzicht tevens van belang.

Het gaat dan om de druk media en politiek op het Openbaar Ministerie.

3.2 Criminologie

De beschrijvende criminologie

geeft een beeld van de aard en omvang, spreiding en ontwikkeling van crimineel gedrag en criminaliteit.

Zij beschrijft bijvoorbeeld bepaalde typen daders (bijvoorbeeld veelplegers en vaakplegers) en slachtoffers of doelwitten van criminaliteit (kwetsbaarheid, herhaald slachtofferschap) en verschillende vormen van criminaliteit (vermogenscriminaliteit, geweldscriminaliteit, organisatiecriminaliteit, georganiseerde criminaliteit).

De (theoretische) criminologie

kent een grote verscheidenheid aan theorieën ter verklaring van criminaliteit.

Sommige theorieën zijn algemeen en zouden alle vormen van criminaliteit verklaren, andere theorieën zijn specifiek en gericht op een bepaald type dader (en zijn omstandigheden en achtergronden) of op een bepaald type delict (en de context waarin dit plaatsvindt).

Daarnaast verschillen theorieën ook in verklaringsniveau.

1. Verklaringen vanuit structurele en culturele kenmerken van samenlevingen als geheel.
Criminaliteit wordt dus als een maatschappelijk verschijnsel beschouwd.
2. Verklaringen uit wat mensen er toe beweegt om misdrijven te plegen, er mee door te gaan of van kwaad tot erger te vervallen.
Criminaliteit wordt dus gezien als individueel gedrag.

micro = de persoon   meso = de omgeving   macro = de samenleving

3.2.1 Biologische en psychologische verklaringen

Van alle opgroeiende jongens vertoont ruwweg vijf procent persistent ernstig delinquent of gewelddadig gedrag.

Er wordt algemeen aangenomen dat de categorie persistente (= volhardende) delinquenten bijzondere kenmerken heeft. Het onderzoek naar de persoon van deze daders richt zich op:

- a. **biologische (genetische en neurofysiologische) verschillen**
- b. **psychologische (cognitieve / functionele) verschillen + persoonlijkheidskenmerken**
Er zijn aanwijzingen voor persoonskenmerken die tot delinquentie leiden en daarnaast ook tot uitdrukking komen in andere vormen van afwijkend gedrag. Zo leven daders vaak ongezonder en zijn zij door risico zoekend gedrag ook vaker betrokken bij ongevallen.
Een zekere mate van ongevoeligheid voor prikkels leidt er bovendien toe dat zij ongevoeliger zijn voor straf;

In persistent (= volhardend) antisociaal gedrag zitten biologische componenten, maar ook opvoedingstekorten in de vroege jeugd zijn van belang.

De conclusie dat criminele jongeren specifieke (afwijkende) kenmerken bezitten, is echter van weinig waarde zolang niet bekend is wat in de samenhang tussen persoonlijke kenmerken, omgevingskenmerken en (norm)afwijkende gedragingen precies oorzaak en gevolg is.

Steeds is de vraag welke omgevingsinvloeden medebepalend zijn geweest waardoor erfelijke factoren in een negatieve richting tot ontwikkeling zijn gekomen.

Vb.: ADHD = Attention Deficit and Hyperactivity Disorder (ADHD-)syndroom: het geheel van gedragskenmerken dat wordt gediagnosticeerd als aandachtstekortstoornis met hyperactiviteit. Onder jongens die met kinderrecht in aanraking komen en die in jeugdinrichtingen verblijven, komt het heel veel voor.

Maar van alle kinderen met ADHD komen er [gelukkig] altijd nog veel meer niet in aanraking met politie en justitie dan wel.

ADHD is dus wel een risicofactor maar niet alles bepalend (determinerend) voor crimineel gedrag.

Het is (nog) niet mogelijk om toekomstig crimineel gedrag bij opgroeiende jongeren voldoende nauwkeurig te voorspellen om op grond daarvan dwang en drang uit te oefenen op de ouders om de kinderen medisch te behandelen.

3.2.2 Sociaalpsychologische verklaringen [van crimineel gedrag - in groepsverband -]: neutralisatie

Het blijkt dat jongens en meisjes bij het plegen van criminaliteit hun gevoelens van schuld (tijdelijk) buiten werking stellen.

Ze rechtvaardigen hun eigen gedrag naar elkaar toe door elkaar [voor of tijdens het plegen van strafbare feiten] wijs te maken dat er niets mis is met dat gedrag.

Dit wordt **neutralisatie** genoemd.

Neutralisatie houdt in:

- ontkenning van de eigen verantwoordelijkheid voor crimineel gedrag in;
- ontkenning dat iemand er het slachtoffer van wordt of dat er voor anderen schade door ontstaat;
- ontkenning dat anderen het recht hebben om hen te veroordelen, met als "argument" dat die anderen zelf ook niet brandschoon zijn, 'boter op hun hoofd hebben' of 'zakkenvullers' zijn.

Een andere veel voorkomende rechtvaardiging voor criminaliteit in groepsverband is een **beroep op overmacht of te wel groepsloyaliteit en groepsdwang**.

Jongeren hebben soms sterk het gevoel dat ze wel moeten en niet anders kunnen dan te beantwoorden aan de verwachtingen van de groep.

3.2.3 Sociologische verklaringen

Benadrukken dat criminaliteit te verklaren is uit processen van sociale desintegratie, waardoor er een verzwakking van de sociale cohesie plaatsvindt.

Sociologisch wordt een hoog niveau van criminaliteit ook verklaard uit maatschappelijke ongelijkheid en sociale onrechtvaardigheid.

Criminaliteit wordt dan gezien als het gevolg van het niet afgestemd zijn van algemeen geldende wensen, behoeften en aspiraties enerzijds, en ongelijk verdeelde middelen en mogelijkheden om deze te verwerkelijken anderzijds.

3.3 Theorieën over criminaliteit

3.3.1 Sociobiologische theorie [Edward Wilson, 1975 / Willem Buikhuizen, 1979]

In deze theorie wordt (naast opvoeding) erfelijkheid gezien als een belangrijke factor in de verklaring van crimineel gedrag.

Het gaat om onderzoek naar de vraag of crimineel gedrag is aangeboren, d.w.z. evolutionair en genetisch is bepaald.

Het gaat dus om het overerven van bepaalde gedragspatronen.

[iemand is dus bij de geboorte geen “onbeschreven blad”] rol van DNA?

3.3.2 Aangeleerd gedrag theorie [Edwin Sutherland, 1947]

Volgens deze theorie gaan mensen die als kind of jongere veel met criminaliteit in aanraking is geweest, later vaak zelf ook crimineel gedrag vertonen.

Het criminele gedrag is aangeleerd. De buurt en de vriendenclub vormen de voedingsbodem, waarin de jeugd opgroeit zonder besef van 'goed en kwaad'.

Sutherland is de “uitvinder” van het begrip “witte-boorden-criminaliteit”.

3.3.3 Gelegenheidstheorie of rationele-keuze theorie [Marcus Felson, 1976]

Of mensen bepaalde misdrijven plegen hangt af van de inschatting van een bepaalde situatie (gelegenheid). Het plegen van een bepaald misdrijf is het gevolg van een afweging van kosten en baten, waarbij de baten hoger worden ingeschat.

Een moderne samenvatting van de gelegenheidstheorie luidt:

het niveau van de criminaliteit wordt bepaald door de aanwezigheid van potentiële daders, de aanwezigheid van geschikte doelwitten en de afwezigheid van voldoende sociale bewaking.

De gelegenheidstheorie is relevant voor vermogenscriminaliteit en ook voor geweldscriminaliteit.

3.3.4 Anomietheorie [Robert Merton] Anomie → = “normloosheid”, geen normbesef.

Volgens Merton ontstaat crimineel gedrag door de kloof tussen levensdoelen die mensen voor zichzelf stellen en de beperkte middelen die nodig zijn om die doelen op een legale en maatschappelijk geaccepteerde manier te bereiken.

Mensen kunnen hierop verschillend reageren en sommigen zullen hierdoor crimineel gedrag gaan vertonen. →

Als (groepen) mensen in hun streven naar die levensdoelen worden geblokkeerd (door bv. gebrek aan opleiding, door discriminatie of andere factoren), kan die ongelijkheid leiden tot crimineel gedrag om op die manier die levensdoelen wel te bereiken.

Voorbeelden:

sjoemelende boekhouders, fraudeerende makelaars, inbrekers met het doel er goed/beter van te leven, enz.

Met deze theorie kan bijvoorbeeld het verschil in criminaliteitsniveau in Nederland tussen de jaren 50 en de toename vanaf de jaren 70 worden verklaard [ondanks de toegenomen welvaart is ook het ambitieniveau van lagere sociale milieus hoger geworden].

3.3.5 Etiketteringstheorie [Howard Becker, 1963]

De etiketteringstheorie wordt ook wel labeling- of stigmatiseringstheorie genoemd.

De sociale afkeuring van een persoon door “de omgeving” is de oorzaak van crimineel of afwijkend gedrag. ‘

Als mensen het ‘etiket’ afwijkend of crimineel opgeplakt krijgen, kunnen zij [als “outsiders”] gestimuleerd worden om zichzelf als zodanig afwijkend te gaan gedragen.

Zo heeft bestraffing juist meer afwijkend gedrag tot gevolg.

Oorzaken van crimineel gedrag moeten niet alleen in het individu, in zijn gezin of in de gevoelde achterstelling worden gezocht, maar ook in de wetgeving, in de behandeling die delinquenten moeten ondergaan en vooral in de reacties van de maatschappij op het afwijkend gedrag.

Deze theorie was populair in de jaren ‘70 [om marihuanarokers te labelen].

Een stigma is een krachtig, negatief label, dat het zelfbeeld en de identiteit van een person verandert.

3.3.6 Bindingstheorie of integratietheorie [Travis Hirschi, 1969]

Hirschi stelde de vraag waarom mensen geen misdaden plegen; wat weerhoudt hen en wat maakt anderen ‘vrij’ om zulk gedrag wel te vertonen.

Volgens Hirschi zit in ieder mens iets crimineels. Maar de meeste mensen weten deze gevoelens te onderdrukken, omdat ze bindingen hebben die ze niet zomaar op het spel willen zetten.

Deze banden met familie, vrienden, collega’s enz. werken als remmen op de criminele neigingen die iedereen heeft. Mensen die deze banden niet hebben, zullen eerder crimineel gedrag gaan vertonen.

Vooraf maatschappelijke bindingen of sterke integratie van mensen in groepen (zoals gezin, school, vriendengroep) werken remmend op criminele impulsen.

De gedachte is dat mensen zich door hechte relaties met ouders, partners en vrienden en door actieve participatie op school, in het werk en in vrijetijdsverenigingen zowel emotioneel als rationeel aan de heersende normen en ideeën binden.

Bij bindingen denkt Hirschi vooral aan betrokkenheid bij de samenleving.

Hirschi veronderstelt een brede overeenstemming tussen mensen over heersende normen en waarden, over wat goed of slecht is.

De grote aantrekkingskracht van de theorie bij beleidsmakers en beleidsgerichte criminologen schuilt in de suggestie dat de bindingen hersteld kunnen worden of integratie van personen in maatschappelijke verbanden bevorderd kunnen worden.

3.3.7 Sociale controle theorie [Robert Sampson en John Laub, 1993]

Crimineel gedrag wordt verhinderd door de pijnlijke of vervelende gevolgen van formele en informele sociale controle.

De meeste invloed hebben informele sancties die in het gezin, de buurt en op school op afwijkend gedrag volgen.

Informele sociale controle in het gezin is afhankelijk van het toezicht, de disciplinerende en de kwaliteit van de relaties tussen ouders en kinderen, kortom de kwaliteit van bindingen tussen ouders en kinderen.

Deze sociale controletheorie heeft grote overeenkomst met de bindingstheorie. Bindingstheorie en sociale controletheorie worden daarom vaak gelijk gesteld.

3.3.8 De persoonlijkheidstheorie [Sigmund Freud, ca. 1930]

De mens zou sterk gevormd worden door zijn vroege jeugd jaren, waarbij de persoonlijkheid een samengaan is van drie componenten:

- **Id** Bij de geboorte heeft een mens alleen een id. Dit is een soort reservoir vol aangeboren, instinctieve lusten en driften die het kind beheersen en in het onbewuste deel van de persoon zitten.
- **Ego** Als kind leer je door omgang met anderen (ouders) steeds meer controle te krijgen over deze 'primitieve' driften. Dan ontwikkelt zich het ego. Dat krijgt de overhand als het sturende, bewuste deel van de persoonlijkheid.
- **Superego** Uit het ego ontwikkelt zich langzamerhand het superego, doordat de samenleving [bijv. ouders] op een persoon inwerkt en waardoor zich een geweten ontwikkelt met gevoelens van schuld en schaamte. Dit superego is te beschouwen als een combinatie van geweten en de idealen die je voor jezelf hebt.

Als de balans tussen deze delen van de persoonlijkheid verstoord raakt, kan dit volgens Freud tot afwijkend of crimineel gedrag leiden.

Freud dacht dat er een verband was tussen crimineel gedrag van een volwassene en hun ervaringen tijdens de kindfase.